

การรำตรวจพลในละครพันทาง : พระเจ้าราชาธิราช*

DANCE OF TROOP INSPECTION IN PANTANG DRAMA: KING RAJATHIRAT

ธนพงศ์ จันสน¹, ศุภชัย จันทรสุวรรณ² และ ณรงค์ฤทธิ์ เขาว์กรรม³

Tanapong janson¹, Supachai chansuwan² and Narongrit Chaokam³

¹⁻³สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

¹⁻³Bunditpatanasilpa Institute of Fine Arts, Thailand

Corresponding Author's Email: Pan_7871@hotmail.com

วันที่รับบทความ : 5 เมษายน 2568; วันแก้ไขบทความ 16 เมษายน 2568; วันตอบรับบทความ : 17 เมษายน 2568

Received 5 April 2025; Revised 16 April 2025; Accepted 17 April 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัย เรื่อง การตรวจพลในละครพันทาง : พระเจ้าราชาธิราชมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรำตรวจพลของพระเจ้าราชาธิราชที่ปรากฏในละครพันทาง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การลงภาคสนามรับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำและสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และนำมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อจัดหมวดหมู่และตีความข้อมูล

จากการศึกษาพบว่าวิธีการรำตรวจพลของพระเจ้าราชาธิราชมีองค์ประกอบที่สำคัญไม่ว่าจะเป็น ผู้แสดง, เครื่องแต่งกาย, เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง, แฉวในการแสดง และกลวิธีการรำตรวจพลของพระเจ้าราชาธิราช วิธีการรำของพระเจ้าราชาธิราชจะประกอบไปด้วยท่ารำหลักได้แก่ ท่าท่าฉาก, ท่าสังเตรียม ความพร้อมและท่ายกทัพไปทำรำที่กล่าวมานั้น ถือว่าเป็นจารีตของการรำตรวจพลที่ต้องเริ่มด้วยท่าที่กล่าวมาข้างต้น และนอกจากนั้นยังมีท่ารำที่เลียนแบบธรรมชาติที่ทำให้ผู้ชมได้เข้าใจความหมายโดยง่าย ได้แก่ท่าลูบหนวดเป็นต้น และยังมี

Citation:

* ธนพงศ์ จันสน, ศุภชัย จันทรสุวรรณ และ ณรงค์ฤทธิ์ เขาว์กรรม. (2568). การรำตรวจพลในละครพันทาง : พระเจ้าราชาธิราช. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(2), 825-841.

Tanapong janson, Supachai chansuwan and Narongrit Chaokam. (2025). Dance Of Troop Inspection In Pantang Drama: King Rajathirat. Modern Academic Development and Promotion Journal, 3(2), 825-841.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

ท่ารำเชื่อมหมายถึงลีลาท่ารำต่าง ๆ ที่เชื่อมท่าหนึ่งไปอีกท่าหนึ่งจึงทำให้กระบวนท่ารำหลักสวยงาม วิธีการแสดงพระเจ้าราชาธิราชตรวจพล นอกจากมีกระบวนท่ารำแล้วก็ต้องอาศัยนาฏยศัพท์ของละครพันทางไม่ว่าจะเป็นการโย้ตัว, การตีไหล่, การกล่อมไหล่ ให้เข้ากับทำนองเพลงหรือบทร้อง วิธีการรำของพระเจ้าราชาธิราชต้องอาศัยองค์ประกอบทุกส่วนในการแสดง เพื่อให้การแสดงการรำตรวจพลของพระเจ้าราชาธิราชสมบูรณ์และสวยงามตามแบบแผนที่ครูอาจารย์ได้สืบทอดกันมา

คำสำคัญ : ละครพันทาง, การรำตรวจพล, พระเจ้าราชาธิราช

Abstract

This research titled “Troop Inspection Dance in Pantang Drama: King Rajathirat” aims to study the troop inspection dance performed by King Rajathirat as depicted in pantang drama. The study employed qualitative research methods, including document and literature review, field observations, direct transmission of dance movements, and interviews with relevant individuals. The collected data were then analyzed, categorized and interpreted accordingly.

The findings revealed that the troop inspection dance of King Rajathirat consists of several key elements: performers, costumes, musical instruments, stage formations, and specific techniques of the dance. The core movements include the “square foot posture,” the “preparation command gesture,” and the “marching formation,” which are considered traditional sequences that form the foundation of the dance. Additionally, naturalistic gestures such as “beard stroking” help convey meaning to the audience with ease. There are also transitional movements that connect the core gestures, enhancing the fluidity and beauty of the overall performance. Apart from the choreography, the troop inspection dance requires specific pantang drama techniques—such as leaning, shoulder tapping, and shoulder rocking—to synchronize with music and vocal narration. The performance of King Rajathirat’s troop inspection must

incorporate all these elements to reflect the complete and refined form passed down by traditional dance masters.

Keywords : Lakron Panthang, The Dance of Troop Inspection, King Rajathiratbe clarity in performing the dance as a general to go to wa

บทนำ

ประวัติศาสตร์ของประเทศไทยมีเรื่องราวที่ปรากฏการต่อสู้ที่เกิดขึ้นในอดีตของบรรพชนของไทยที่มีมาหลายยุคหลายสมัย ในการต่อสู้หรือการออกกระทำศึกสงครามนั้นต้องมีความเพียบพร้อมในทุก ๆ ด้านการเตรียมความพร้อมเป็นอย่างดีนั้นถือว่ากองทัพนั้นเป็นฝ่ายได้เปรียบ ก่อนออกศึกนั้นต้องมีการจัดกำลังพลและมีการออกตรวจตราเนื่องจากกำลังไพร่พลเป็นสิ่งสำคัญในการเอาชนะข้าศึก การมีกำลังพลที่มีความพร้อมนั้นแสดงถึงศักยภาพของกองทัพนั้น ๆ จะเห็นได้ว่าชาติไทยเองและต่างชาติจะมีการซ้อมการตรวจตราดูความพร้อมของทัพอีกทั้งยังมีการซ้อมรบเพื่อให้กำลังพลมีความแข็งแกร่ง และยังมีการซ้อมสวนสนามที่แสดงถึงศักยภาพของนายทหารและแม่ทัพ ในการตรวจสอบของทัพว่ามีความเพียบพร้อมหรือไม่จึงจำเป็นจะต้องมีการตรวจกำลังพลของทัพ ในสังคมไทยพระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งเป็นนายทัพอันเป็นตำแหน่งสูงสุดมีอำนาจในการจัดทัพหรือเรียกว่าการตรวจพล การตรวจพลนั้นยังพบปรากฏในตำราพิชัยสงครามกล่าวถึงกลวิธีต่าง ๆ ในการเอาชนะข้าศึก และรูปแบบการจัดทัพการตรวจพลนั้นยังมีปรากฏในวรรณกรรมของประเทศไทยทั้งโขนและละครได้แก่ละครนอก ละครใน ละครเสภา และละครพันทาง นายไพโรจน์ ทองคำสุกได้ให้ความหมายและความสำคัญของการตรวจพลไว้ว่า “การตรวจพลเป็นศิลปะการรำเดี่ยวของตัวแสดงในการแสดงโขนและละครระดับผู้นำหัวหน้าผู้ควบคุมกำลังพลการรำเน้นถึงความเข้มแข็ง สง่างาม และแสดงถึงความสามารถของผู้แสดง เป็นการอวดฝีมือ ตลอดจนกระบวนท่าพลิกแพลงต่าง ๆ อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว”

(ไพโรจน์ ทองคำสุก, 2536 : 27)

ละครพันทางเป็นละครที่ปรับปรุงขึ้นมาใหม่ซึ่งมีการดำเนินเรื่องที่รวดเร็วน่าสนใจและยังมีเรื่องของชาติพันธุ์ เช่น ชาติจีน ชาติพม่า ชาติลาว และชาติมอญ ในการตรวจพลของละครพันทางนั้นท่านผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยได้ประดิษฐ์กระบวนท่ารำไว้ทุกเชื้อชาติอย่างครบถ้วน ในส่วนของละครเรื่องราชาธิราชมีการรำตรวจพลปรากฏคือ ชุดมั่งรายกยอชาวตรวจ

พลซึ่งพบเห็นการแสดงน้อยบ่อยครั้ง แต่ยังมีการแสดงรำตรวพลในละครพันทางอีกหนึ่งชุดที่มี กระบวนทำรำน่าสนใจได้แก่การรำตรวพลของพระเจ้าราชาธิราชซึ่งพระเจ้าราชาธิราชเป็นตัวเอกของละครพันทางเรื่องราชาธิราช

การแสดงชุดรำตรวพลพระเจ้าราชาธิราชปรากฏในการแสดงชุดศึกเมืองกรานซึ่งได้จัดการแสดงครั้งแรกคือในปี พ.ศ. 2528 โดยวิทยาลัยนาฏศิลป์จัดทำการแสดงในรายการ มาลาภิรมณ์ แสดงบทบาทพระเจ้าราชาธิราช โดยนายไพฑูรย์ เข้มแข็ง ผู้เชี่ยวชาญทางด้าน นาฏศิลป์ไทยโบราณ (ศิลปินแห่งชาติ)

จากข้อความข้างต้นผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาการแสดงตรวพลพระเจ้าราชาธิราชโดยทำการศึกษาตั้งแต่องค์ประกอบของการแสดงได้แก่เครื่องแต่งกาย, ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง และกระบวนท่ารำที่มีเอกลักษณ์ของละครพันทางซึ่งเป็นเชื้อชาติมอญ มีปรากฏในการแสดงตรวพลพระเจ้าราชาธิราชเพื่อเป็นแนวในการแสดงและการสร้างสรรค์รำเดี่ยวประเภทรำตรวพลสู่การรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อการศึกษาและอนุรักษ์สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการรำตรวพลของพระเจ้าราชาธิราช

การทบทวนวรรณกรรม

การรำตรวพลถือเป็นศิลปะการแสดงประเภทรำอวดฝีมือที่อยู่ในการแสดงนาฏศิลป์ไทยไม่ว่าจะเป็นละครจะมีการรำตรวพลปรากฏอยู่ซึ่งมีหลากหลายประเภทดังที่นายไกลลาส จิตรกุล การรำตรวพของพญาวานรในการแสดงโขน (2548) ได้กล่าวถึงการรำตรวพของพญาวานรทั้ง 5 ตัวโดยกระบวนการเล่นตามจารีตได้แบ่งออกเป็น 2 ฉาก ได้แก่ฉากที่ 1 การตรวพเดี่ยวของพญาวานรนำโดยสุครีพ และฉากที่ 2 เป็นการตรวพหมู่ของพญาวานรทั้ง 5 ในการเต้นตรวพก็จะไปทำตามจารีตของการตรวพได้แก่ ท่าหลัก ท่าเท้าฉาก ปฏิบัติท่าเฉพาะและท่าเตรียมความพร้อมซึ่งมีความสอดคล้องกับขวัญใจ คงถาวร การรำตรวพของตัวพระในการแสดงละครในเรื่องอิเหนา (2548) ได้กล่าวถึงการรำตรวพในการแสดงละครในเรื่องอิเหนาโดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญอยู่ 3 ประการได้แก่ การออกรบ, การเสด็จประพาสและการออกไปทำภารกิจต่าง ๆ และมีกระบวนท่ารำหลักอยู่ 9 ท่าได้แก่ ท่าเดิน, ท่าเท้าฉาก, ท่าลง

เสี้ยว, รำส่ายหรือหมุนตัว, ท่าเรียกถามความพร้อม, ท่าจะเก็บอาวุธ, ท่าขึ้นม้า, ท่าสอดเข็ด, และท่ารองได้แก่ท่าเชื่อมต่าง ๆ ในการแสดงซึ่งทำให้กระบวนท่ารำตรวจพลมีความสวยงามมากยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์การแสดงการรำตรวจพลของพระเจ้าราชาธิราชที่ปรากฏในการแสดงละครพื้นทางเรื่องราชาธิราชโดยใช้แนวทางการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหา การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการแสดง และการลงภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งเชิงทฤษฎี และปฏิบัติในการวิเคราะห์การแสดงรำตรวจพลพระเจ้าราชาธิราช

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลศึกษาประวัติ บทบาทและกลวิธีการแสดงรำตรวจพลพระเจ้าราชาธิราชในละครพื้นทางเรื่องราชาธิราชตอนศึกเมืองกรานจากแหล่งเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

1.1 การศึกษาจากตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เข้าใจพื้นฐานการรำตรวจพลที่ต้องตามจารีตของการรำตรวจพล

1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยโดยกำหนดเกณฑ์ต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทางด้านนาฏศิลป์ไทยและเป็นผู้ได้รับบทการแสดงเป็นพระเจ้าราชาธิราชโดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับองค์ประกอบของการแสดงไม่ว่าจะเป็นเครื่องแต่งกาย, ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง, และวิธีการแสดงพระเจ้าราชาธิราชตรวจพล

2. การลงภาคสนามโดยศึกษากระบวนท่ารำและฝึกปฏิบัติกระบวนท่ารำตรวจพลของพระเจ้าราชาธิราชในการแสดงละครพื้นทางเรื่องราชาธิราชตอนศึกเมืองกรานโดยมีเกณฑ์การคัดเลือกได้แก่ผู้ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยและเคยแสดงบทบาทพระเจ้าราชาธิราชเพื่อให้ทราบถึงกระบวนท่าและวิธีการแสดงรำตรวจพลของพระเจ้าราชาธิราช

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัย การรับการถ่ายทอดกระบวนท่ารำ และการสัมภาษณ์ ได้นำมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อจัดหมวดหมู่และตีความข้อมูลที่ได้ดังนี้

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผู้วิจัยได้จัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการแสดงรำตรวพผล ตามองค์ประกอบของการแสดง และข้อมูลที่ได้จะได้เชื่อมโยงข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ เพื่อสรุปผลการวิจัย

3.2 การเชื่อมโยงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการแสดงรำตรวพผลพระเจ้าราชาธิราช และเลือกองค์ประกอบต่าง ๆ ในการแสดงรำตรวพผล โดยจะเทียบข้อมูลกับทฤษฎีการแสดงในวงการนาฏศิลป์ไทย

ผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ทั้งหมดนำมาสรุปเพื่ออธิบายการแสดงรำตรวพผลพระเจ้าราชาธิราชที่ปรากฏในละครพันทางเรื่องราชาธิราชตอนศึกเมืองกรานที่เผยแพร่ผ่าน ในปัจจุบันเผยแพร่งานวิจัยในรูปแบบบทความ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าตั้งแต่อดีตจนถึงในสมัยสุโขทัยพระมหากษัตริย์ได้ทรงปกครองบ้านเมืองโดยใช้ระบบทำเนียบกองทัพบกหมายถึงการแบ่งประชาชนอยู่กันเป็นหมวดหมู่หรือแบ่งเป็นกองซึ่งอยู่ใต้อำนาจการควบคุมของเหล่านายทหาร การแบ่งหมู่กองนั้นจะมีความคล้ายคลึงกับกองของนายทหารและจะมีเจ้าขุนมูลนายออกมาดูแลความเป็นอยู่ว่าประชาชนมีความเป็นอยู่เช่นไร การออกไปกระทำศึกสงครามแต่ละครั้งบรรดาเจ้านายก็ต้องมีการรวบรวมประชาชนในการออกไปกระทำศึกสงคราม การออกไปกระทำศึกสงครามนั้นถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความพร้อมในเรื่องของกำลังพล กลยุทธ์ ที่มีความพร้อมมากกว่าก็ถือว่าเป็นฝ่ายได้เปรียบ อีกประการหนึ่งถ้าแม่ทัพมีการปลุกขวัญและให้กำลังใจต่อเหล่าทหารของตนก็จะทำให้การออกรบมีประสิทธิภาพ ในการออกกระทำศึกสงครามนั้นจะต้องอาศัยแม่ทัพที่มีความรู้ความสามารถ ในการรบเป็นอย่างดีจึงจะทำให้มีชัยชนะและทำให้กองทัพมีความเข้มแข็งเกรียงไกร

“การแสดงการรำตรวพผลในนาฏศิลป์โขนนั้นถือว่าเป็นส่วนสำคัญของศิลปะประเภทนี้เพราะนาฏศิลป์โขนเกี่ยวพันกับเรื่องรามเกียรติ์ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับการทำสงครามระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์การแสดงโขนตรวพผลจึงมาจารีตการรำตรวพผลอยู่ด้วยเสมอ”

(สมศักดิ์ ทัดติ, 2536 : 186)

ในการตรวจพลยังมีปรากฏอยู่ในการแสดงโขนและละครของไทย กล่าวคือใน

นาฏกรรมของไทยมีการกระทำศึกสงครามอยู่ในการแสดง และก่อนที่จะออกกระทำศึกสงครามนั้นก็ต้องมีการตรวจพลของกองทัพตนเอง ดังผู้ศึกษาได้อธิบายดังต่อไปนี้

1. การตรวจพลในการแสดงละคร

ขวัญใจ คงถาวรได้กล่าวถึงการรำของพระละคร "การรำของตัวพระละครในจะมีลักษณะการรำที่เรียกว่า รำงาม คือการชี่ลีลาในการปฏิบัติท่ารำ" (ขวัญใจ คงถาวร, 2562 : 281 – 282) ละครจะมีปรากฏการตรวจพลที่คำนึงถึงความสวย หรือรำงามอีกด้วย เช่นการรำตรวจพลของอิเหนา การตรวจพลของพระสุนในละครเรื่องมโนราห์ พระไวตรวจพล และพลายยังตรวจพลในการแสดงละครเรื่องขุนช้างขุนแผน นอกจากนั้นยังมีการตรวจพลของนักรบที่เป็นสตรีได้แก่ นางจันทร์ตรวจพลในละครเรื่องพระร่วง นางเมรีตรวจพล และสุวรรณมาลีตรวจพล จะเห็นได้ว่าการรำตรวจพลนั้นตัวละครที่เป็นตัวหลักของการแสดงนั้น ๆ ปัญญา นิตยสุวรรณในกล่าวถึงการฝึกหัดการรำตรวจพลในการแสดงละครไว้ว่า

“การแสดงของกรมศิลปากรมีหลายเรื่องมีการตรวจพลมีการตรวจพลยกทัพไปรบ ครูบาอาจารย์ในสมัยที่เริ่มฝึกสอนลีลาท่ารำตอนตรวจพลยกทัพของละครเรื่องหนึ่ง ๆ ก็จะมีประดิษฐ์ท่ารำเอาไว้สอนตัวแสดงในเรื่องนั้นครั้งแสดงจบไปแล้วครั้งหนึ่งก็มีลิ้มเลียนท่ารำเหล่านั้น เมื่อจะแสดงอีกในครั้งต่อไปก็จะแสดงตามแบบเดิม”

(ปัญญา นิตยสุวรรณ, 2548 : 189 – 190)

รำตรวจพลในการแสดงละครสามารถแบ่งออกโดยใช้เพลงที่รำตรวจพลได้ ทั้งหมด 4 ประเภทดังต่อไปนี้

1. การรำตรวจพลโดยใช้เพลงกราวนอก

เพลงกราวนอกเป็นเพลงที่มีความไพเราะน่าฟังและยังแสดงถึงความเข้มแข็งและเหมาะกับตัวละครเอกใช้ในการรำตรวจพล ตัวละครที่ใช้เพลงกราวนอกในการจัดทัพผู้ศึกษาจะขอยกตัวอย่าง เช่น พระไวตรวจพลในการแสดงละครเสภา เรื่องขุนช้างขุนแผนโดยพระไวใช้เพลงกราวนอกประกอบการรำตรวจพลเพื่อตรวจตราดูแลทหารของกองทัพก่อนออกกระทำสงครามในเพลงกราวนอกนี้ยังมีตัวละครที่ใช้ตรวจพลในการแสดง ได้แก่ นางจันทร์ตรวจพล อิเหนาตรวจพล และสุวรรณมาลีตรวจพล

2. การรำเพลงตรวจพลโดยใช้เพลงกราวใน

ในการรำตรวจพลที่ใช้เพลงกราวในนั้นโดยส่วนใหญ่ผู้แสดงที่เป็นตัวเอกทำนองเพลงกราวในนั้นแสดงถึงความแข็งแรง ดุดัน น่าเกรงขาม ตัวละครที่ใช้เพลง

กราวในเช่น เมรีตรวจพลเนื่องจากนางเมรีเป็นนางยักษ์จึงใช้เพลงกราวในออกจัดกระบวนทัพ

3. การรำเพลงตรวจพลโดยใช้เพลงกราวกลาง

การรำตรวจพลที่ใช้เพลงกราวกลางส่วนใหญ่จะเป็นการตรวจพลของมนุษย์ในเพลงกราวกลางนี้ทำนองเพลงจะมีความนุ่มนวลมากกว่าเพลงกราวนอกแต่จังหวะจะช้ากว่า ในการรำเพลงกราวกลางในการตรวจพลนี้จะขอยกตัวอย่างได้แก่ ทหารเหล่าเกาทัณฑ์ของพระสุนทรตรวจพลในการแสดงละครชาตรีเรื่องสุนชาดก ตอนพระสุนทรยกทัพ

4. การรำตรวจพลโดยใช้เอกภาษา

การรำตรวจพลที่มีการรำสำเนียงเอกภาษาการรำเอกภาษานี้จะมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ การแสดงตรวจพลโดยใช้เอกภาษาจะมีปรากฏในการแสดง ละครใน ละครนอก ละครเสภา และละครพันทางโดยเพลงที่ใช้ก็จะมียี่ห้อเรียกแตกต่างกันออกไป และเป็นจุดที่มีความน่าสนใจมีความแตกต่างไปจากเพลงกราวใน กราวนอก และกราวกลาง เช่น มังรายกะยอ ขวาทตรวจพลในการแสดงเรื่องราชาธิราชตอนศึกมังรายกะยอว่า ใช้ทำนองเพลงสำเนียงพม่า และ บัณฑิตตรวจพลในการแสดงละครในเรื่องอิเหนา ตอนประสันตาท่อนกใช้ทำนองเพลงสำเนียงแขก

การรำตรวจพลในการแสดงมีความหลายทั้งด้านการใช้เพลงในการออกตรวจพลและมีเพลงที่แสดงถึงเชื้อชาติของกษัตริย์ชาตินั้น ๆ คือเพลงเอกภาษาการรำตรวจพลเอกภาษาที่บ่งบอกถึงเชื้อชาติและมีความน่าสนใจปรากฏในละครพันทางและมีตัวแสดงที่เป็นตัวหลักหรือตัวเอกของเรื่องออกมาตรวจพลจัดทัพก่อนออกกระทำการศึกสงครามได้แก่พระเจ้าราชาธิราชตรวจพลผู้ศึกษาจะได้อธิบายถึงองค์ประกอบและวิธีการแสดง ดังต่อไปนี้

องค์ประกอบและการรำตรวจพลของพระเจ้าราชาธิราช

จากการศึกษาวิธีการรำตรวจพลของพระเจ้าราชาธิราชพบว่าการรำตรวจพลของพระเจ้าราชาธิราชเป็นนาฏยประดิษฐ์ของคุณครูละมุล ยมะคุปต์ผู้เชี่ยวชาญวิทยาลัยนาฏศิลป์ มีการจัดการแสดงละครพันทางเรื่องราชาธิราชในตอนเฝ้าเจ็ดยี่สิบเมืองกราน ปี พ.ศ. 2528 ณ รายการมาลาภิรมย์ โดยคุณครูไพฑูรย์ เข้มแข็งผู้เชี่ยวชาญวิทยาลัยนาฏศิลป์ โขนพระ (ศิลปินแห่งชาติ) ได้รับเลือกให้แสดงเป็นพระเจ้าราชาธิราช ได้ถ่ายทอดกระบวนท่ารำดังกล่าวให้กับนายธนพงศ์ จันสน ในวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2567 ณ วิทยาลัยนาฏศิลป์เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

จากการศึกษาองค์ประกอบการแสดงรำตรวพลของพระเจ้าราชาธิราชพบว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 5 องค์ประกอบโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผู้แสดง ประกอบด้วยผู้แสดงที่เป็น คนธง เหล่าทหาร เสนา และพระเจ้าราชาธิราชใช้ผู้แสดงที่เป็นคนธง เสนาทหารควรเป็นผู้ชายเพื่อให้ตรงตามบวรธรรมกรรมและการใช้อาวุธในการออกทำการแสดงและเพื่อความสะดวกในการแต่งกายที่มีการแต่งกายเลียนแบบชาติมอญ ผู้แสดงที่เป็นพระเจ้าราชาธิราชต้องมีรูปร่างสันทัด สูงโปร่ง ใบหน้างดงามเป็นทรงรูปไข่ และมีพื้นฐานการรำเป็นอย่างดี

เครื่องแต่งกาย การแต่งกายของผู้แสดงคนธงสวมเสื้อแขนยาว มีเสื้อก๊ากลายยันต์สวมทับนุ่งผ้าโจงกระเบนปล่อยหางเป็นหางปรกศีรษะผไทผไท เสนาทหารเป็นการแต่งกายเลียนแบบชนชาติมอญคือสวมเสื้อแขนยาวนุ่งผ้าโจงกระเบนปล่อยหางปรกศีรษะผไทผไท การแต่งกายของพระเจ้าราชาธิราชเป็นการแต่งกายเลียนแบบเครื่องต้นของพระมหากษัตริย์ (สีเขียวขลิบเขียว) สวมเสื้อก๊ากทับ ศิราภรณ์ใสมงกุฎปลายยอดเป็นหงส์ พร้อมเครื่องประดับมือถือพระแสงดาบ

ภาพที่ 1 การแต่งกายของพระเจ้าราชาธิราช
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2 การแต่งกายคนธงและทหาร
ที่มา: ผู้วิจัย

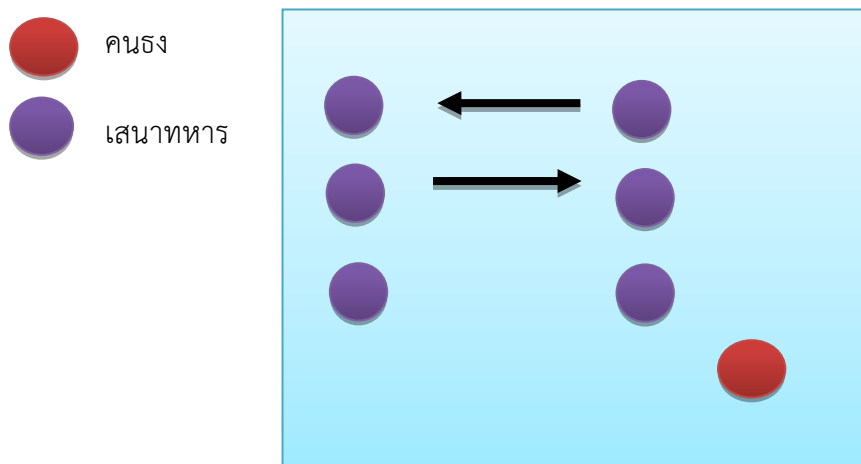
เครื่องดนตรี ใช้วงปี่พาทย์มอญเครื่องคู่ ประกอบด้วย ปี่มอญ ข้องมอญวงใหญ่ ข้องวงเล็ก ตะโพนมอญ เปิงมางคอก ระนาดเอก ระนาดทุ้ม และเครื่องกำกับจังหวะคือฉิ่งและฉาบ โหม่ง และปี่มอญ

ภาพที่ 3 วงดนตรีประกอบการแสดงราชาธิราชตรวจพล
ที่มา : นายเมธีพัฒน์ ชุ่มชื่น (2568)

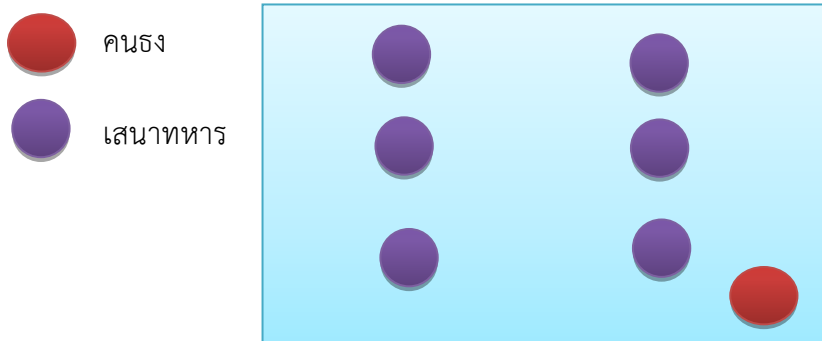
รูปแบบแถวในการรำตรวจพลของพระเจ้าราชาธิราช

ในเพลงมอญดูดาวคนธงจะออกมารำกลางเวทีจากนั้นจะไปอยู่มุมขวามือของผู้ชม เสนาทหารออกมารำเป็นแถวตอนทั้ง 2 ฝั่ง และมีการรำสวนแถวและกลับไปแถวตอนแบบเดิมในเพลงมอญดูดาว

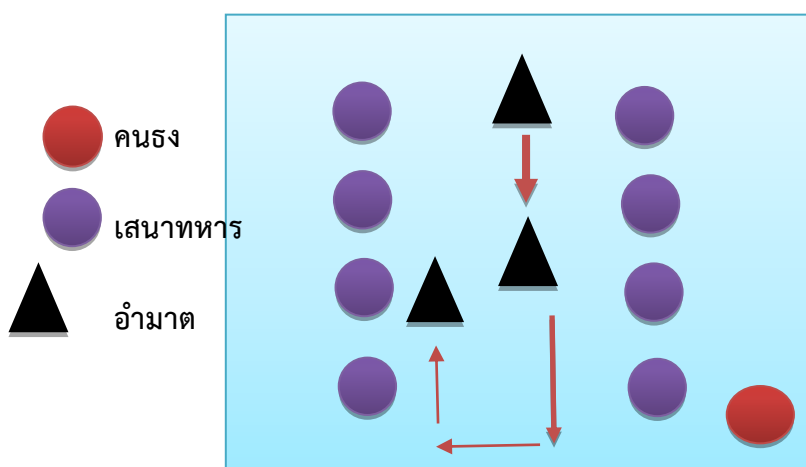
หน้าเวที

แผนภูมิที่ 1 : การแปรแถว คนธง และเสนาทหาร ในเพลงมอญดูดาว

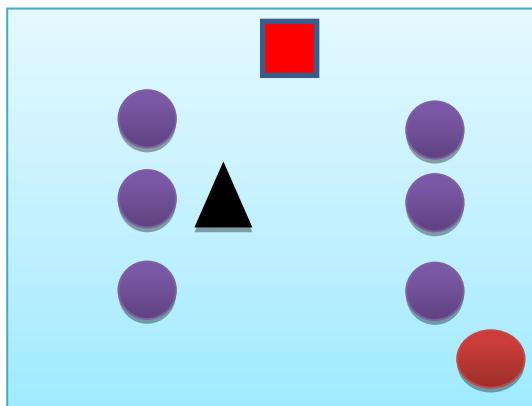
หน้าเวที

แผนภูมิที่ 2 : การแปรแถว คนธง และเสนาทหาร ในเพลงมอญดูดาวไปจนถึงเพลงมอญรำดาบ

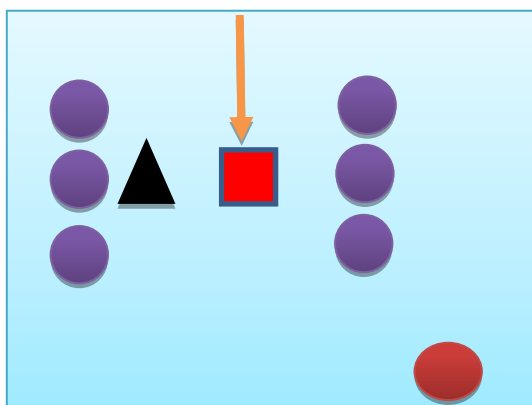
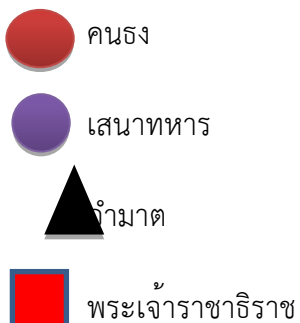
หน้าเวที

แผนภูมิที่ 3 : การแปรแถวอำมาตออกมาตรงกลางแถวและรำตามกระบวนท่าเคลื่อนไหวมาอยู่ตรงกลางระหว่างทหารหลังจากจบกระบวนท่ารำอำมาตจะมาอยู่ด้านซ้ายของผู้ชม อำมาตรำในเพลงมอญรำดาบ

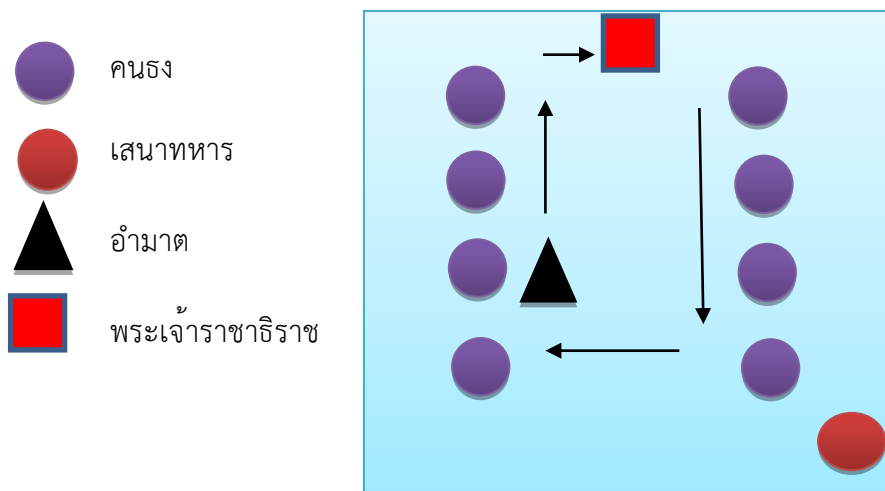
หน้าเวที

แผนภูมิที่ 4 : พระเจ้าราชาธิราชออกรำในเพลงมอญดูดาว ตำแหน่งแรกออกด้านในของเวที อยู่ตรงกลางระหว่างแถวของทหารดาบ

หน้าเวที

แผนภูมิที่ 5 : พระเจ้าราชาธิราชออกรำในเพลงมอญทำอิฐ ตำแหน่งเคลื่อนมาอยู่ตรงกลางของเวที

หน้าเวที

แผนภูมิที่ 6 : พระเจ้าราชาธิราชรำในเพลงมอญทำอิฐและเดินตรวจพลด้านซ้ายของผู้แสดงและวนกลับกลับขึ้นไปตรงกลางหัวแถว และรำเพลงเกริ่นมอญก่อนยกทัพไปตีเจ้าเมืองกราน

จากแผนภูมิข้างต้นพบว่า การรำตรวจพลของพระเจ้าราชาธิราชมีการแปรแถวทั้งหมด 5 รูปแบบจากแผนภูมิข้างต้นโดยไล่ลำดับจากคนธ,เสนาทหารและอำมาตจะออกมาในเพลงมอญดูดาวและสุดท้ายพระเจ้าราชาธิราชออกมาสุดในเพลงมอญทำอิฐจนจบกระบวนการรำตรวจพล

วิธีการรำตรวจพลพระเจ้าราชาธิราช

วิธีการรำตรวจพลพระเจ้าราชาธิราชในตอนเผด็จศึกเมืองกรานที่ปรากฏในการแสดงละครพื้นทางเรื่องราชาธิราช ผู้ศึกษาได้แบ่งตามลักษณะดังต่อไปนี้

การรำประกอบทำนองเพลง เป็นการรำตามทำนองดนตรีที่มีการบรรเลงไปเรื่อย ๆ โดยให้ตัวละครคือพระเจ้าราชาธิราชออกมาปฏิบัติกระบวนการรำในการตรวจพล และตัวพระเจ้าราชาธิราชมีลักษณะที่เป็นเชื้อชาติมอญจึงมีการใช้ไหล่ ตีไหล่และมีท่าทางตามธรรมชาติ ในกระบวนการรำตรวจพลราชาธิราช จากครูไพฑูรย์ เข้มแข็ง ผู้เชี่ยวชาญวิทยาลัยนาฏศิลป์ให้ความหมายของการตีไหล่ในละครพื้นทางไว้ว่า

“การตีโหลในโหลในละครพันทางของพระเจ้าราชาธิราชมีการตีโหลเป็นเลขแปดแนวนอน และน้ำหนักของการตีโหลนั้นจะขึ้นทำนองเพลง หรือเพลงประกอบการแสดงนอกจากนั้นตัวละครกำลังทำอะไรมีจุดมุ่งหมายอะไรจึงจะถ่ายทอดอารมณ์ของตัวละครผ่านการตีโหลออกมาได้อย่างสวยงาม”

(สัมภาษณ์ไพฑูรย์ เข้มแข็ง วันที่ 17 มกราคม 2568)

ภาพที่ 4 ท่ารำของพระเจ้าราชาธิราช
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 5 ท่ารำของพระเจ้าราชาธิราช
ที่มา : ผู้วิจัย

เพลงมอญดูดาว ปฏิบัติในท่าเท้าฉาก(กลด) มือซ้ายตั้งวงตึงแขนแตะที่กลดจากนั้นตีโหลไปทางด้านขวา(การตีโหลเป็นเลขแปดอารบิกแนวนอน) พร้อมสะอึกตัวขึ้นทุกจังหวะแล้วกลับมาทางซ้ายสลับทางขวารวมกันทั้งหมด 12 จังหวะ

การรำท่าทางเลียนแบบธรรมชาติ การรำท่าทางเลียนแบบธรรมชาติเป็นการใช้ท่าทางทางนาฏศิลป์ไทยมาเลียนแบบท่าทางปกติของมนุษย์เพื่อให้เกิดความสมจริงและทำให้ผู้ชมเข้าใจได้ง่ายขึ้นว่าตัวละครกำลังจะสื่อสารอะไร

ภาพที่ 5 การปฏิบัติท่ารำของพระเจ้าราชาธิราช
ที่มา : ผู้วิจัย

เพลงมอญดูดาว ปฏิบัติในท่าลอบหนวด (ท่าทางธรรมชาติ) ปฏิบัติมือซ้ายโดยใช้ นิ้วชี้กับนิ้วกลางลอบหนวดเพื่อแสดงถึงการเตรียมและความภาคภูมิใจ

จากการศึกษาการตรวจพลของพระเจ้าราชาธิราชที่มีกระบวนการท่ารำทั้งดงามตามแบบแผน รวมถึงกลวิธีและใช้ไหล่ดีไหลอย่างเชื่อชาติมอญโดยมีองค์ประกอบที่สำคัญทั้ง 5 ได้แก่ ผู้แสดงโดยผู้ในการแสดงพระเจ้าราชาธิราชตรวจพลประกอบด้วย คนธง เสนาทหาร อำมาต และพระเจ้าราชาธิราช ทุกตัวแสดงล้วนมีความสำคัญผู้แสดงทั้งหมดประกอบกันจึงกลายเป็นการรำตรวจพลของพระเจ้าราชาธิราช, เครื่องแต่งกายของการแสดงพระเจ้าราชาธิราชตรวจพลนั้นประกอบด้วยการแต่งกายของเหล่าเสนาทหาร อำมาต และพระเจ้าราชาธิราช โดยคนธงจะสวมเสื้อแขนกระบอกสีระชะไผ่ผ้านุ่งกันแป้น, เสนาทหารจะแต่งตามอย่างเชื่อชาติมอญนุ่งผ้าสีเหลืองและผ้าสามเหลี่ยมผืนสีระชะ, อำมาตจะแต่งเสื้อแขนกระบอกสวมเสื้อกั๊กสีระชะไผ่ผ้านุ่งกันแป้น, และพระเจ้าราชาธิราชแต่งกายยืนเครื่องพระแขนสั้นสวมเสื้อกั๊กทับใส่เครื่องประดับสีระชะสวมยอดชฎาปลายยอดต่อเป็นรูปหงส์ที่เป็นสัญลักษณ์ของมอญ ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงในช่วงปีพาทย์มอญเครื่องคู่ประกอบด้วย ปี่มอญ ข้องมอญวงใหญ่ ข้องวงเล็ก ตะโพนมอญ เปิงมางคอก ระนาดเอก ระนาดทุ้ม และเครื่องกำกับจังหวะคือฉิ่งและฉาบ โหม่ง และปี่มอญ แฉวประกอบการแสดงโดยมียูด้วยกันทั้งหมด 5 แฉวโดยจะไล่ลำดับออกมาตั้งแต่คนธง เสนาทหาร อำมาต และพระเจ้าราชาธิราชโดยการแปรแฉวจะไม่ซับซ้อนซึ่งตัวเอกหรือตัวพระเจ้าราชาธิราชจะเคลื่อนที่อยู่เสมอในการบวนการรำตรวจพล วิธีการแสดงรำตรวจพลของพระเจ้าราชาธิราชผู้วิจัยศึกษาจำแนกออกมาเป็น 2 ประเภทได้แก่การรำตามทำนองเพลงและการรำเลียนแบบท่าทางธรรมชาติทั้งนี้

การรำตรวพลของพระเจ้าราชาธิราชต้องมีท่ารำหลักได้เช่น ท่าท่าฉาก ท่าสั่งเตรียมความพร้อม และท่ารำเชื่อมเพื่อส่งให้ท่ารำหลักเกิดความสวยงามและในขณะเดียวกันจะต้องมีการตีไฮ้โยตัวซึ่งเป็นนาฏยศัพท์ของละครพันทางเพื่อให้การรำตรวพลของพระเจ้าราชาธิราชสวยงามมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยการรำตรวพลของพระเจ้าราชาธิราชนั้น พบว่า การรำตรวพลของพระเจ้าราชาธิราชมีองค์ประกอบที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นผู้แสดง เครื่องแต่งกาย เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง รูปแบบแถวในการแสดงและวิธีการแสดงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เห็นถึงกลวิธีและในส่วนองวิธีการแสดงพระเจ้าราชาธิราชตรวพลนั้นจะเป็นจารีตกล่าวคือท่ารำหลักได้แก่ผู้แสดงจะออกมาท่าฉาก และสั่งเตรียมความพร้อมเพื่อยกทาบไปรบและท่ารำเชื่อมเพื่อส่งให้กระบวนท่ารำหลักเกิดความสวยงามมากยิ่งขึ้นซึ่งมีความสอดคล้องกับขวัญใจ คงถาวร การรำตรวพลของตัวพระในการแสดงละครในเรื่องอิเหนา (2548) ได้กล่าวถึงการรำตรวพลในการแสดงละครในเรื่องอิเหนาโดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญอยู่ 3 ประการได้แก่ การออกรบ, การเสด็จประพาสและการออกไปทำภารกิจต่าง ๆ และมีกระบวนท่ารำหลักอยู่ 9 ท่าได้แก่ ท่าเดิน, ท่าท่าฉาก, ท่าลงเสี้ยว, รำส่ายหรือหมุนตัว, ท่าเรียกถามความพร้อม, ท่าจะเก็บอาวุธ, ท่าขึ้นม้า, ท่าสอเชิด, และท่ารองได้แก่ท่าเชื่อมต่าง ๆ ในการแสดงและทำให้กระบวนท่ารำตรวพลมีความสวยงามมากยิ่งขึ้นและขวัญใจคงถาวรมีความสอดคล้องกับไกลาส จิตรกุล การรำตรวพลของพญาวานรในการแสดงโขน (2548) ได้กล่าวถึงการรำตรวพลของพญาวานรทั้ง 5 ตัวโดยกระบวนกำตรวพลตามจารีตได้แบ่งออกเป็น 2 ฉาก ได้แก่ฉากที่ 1 การตรวพลเดี่ยวของพญาวานรนำโดยสุครีพ และฉากที่ 2 เป็นการตรวพลหมู่ของพญาวานรทั้ง 5 ในการเต้นตรวพลก็จะเป็นไปตามจารีตของการตรวพลได้แก่ ท่าหลัก ท่าท่าฉาก, ปฏิบัติท่าเฉพาะและท่าเตรียมความพร้อม

สรุป/ข้อเสนอแนะ

รำตรวพลของพระเจ้าราชาธิราชนั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญไม่ว่าจะเป็นผู้แสดง เครื่องแต่งกาย ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง แถวในการแสดงและวิธีการแสดงรำตรวพลของพระเจ้าราชาธิราชซึ่งประกอบด้วยกระบวนท่ารำหลักและท่าทางเลียนแบบธรรมชาติ และยังมีท่ารำ

หลักได้แก่ท่าเท้าฉาก ท่าสั้เตรียมความพร้อม และสั้ยกทับ ซึ่งที่กล่าวมานั้นมีความสำคัญและทำให้ถึงกลวิธีการรำตรวพลของพระเจ้าราชาธิราชในการแสดงละครพันทางเรื่องราชาธิราช ผู้วิจัยจึงได้เสนอข้อเสนอแนะในการวิจัย ดังนี้

1. ส่งเสริมด้านการอนุรักษ์และพัฒนา ได้แก่

1.1 การบรรจุในหลักสูตรการศึกษา คือ สถาบันการศึกษาด้านนาฏศิลป์ควรบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับรำตรวพลพระเจ้าราชาธิราช โดยเน้นรูปแบบและกลวิธีการแสดง

1.2 ควรจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับนักแสดงรุ่นใหม่ เพื่อสืบสานทักษะการรำตรวพลพระเจ้าราชาธิราช

1.3 ควรมีการบันทึกองค์ความรู้การรำตรวพลพระเจ้าราชาธิราชเป็นวิดิทัศน์และเผยแพร่ในสถาบันการศึกษาและออนไลน์เพื่อเป็นการเผยแพร่กระบวนท่ารำตรวพลพระเจ้าราชาธิราชอย่างแพร่หลาย

2. ด้านการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม

2.1 ควรศึกษาการเปลี่ยนแปลงการรำตรวพลในตัวละครอื่นในแต่ละยุคสมัยเพื่อเข้าใจแนวโน้มของรูปแบบ ท่ารำ และบริบทการแสดงที่เปลี่ยนไป

เอกสารอ้างอิง

ขวัญใจ คงถาวร. (2562). วิวัฒนาการละครใน. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปัญญา นิตยสุวรรณ. (2548). *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายปัญญา นิตยสุวรรณ*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอเดีย สแคว์.

ไพฑูรย์ เข้มแข็ง. (17 ม.ค. 2568). *นาฏยศัพท์ในการแสดงละครพันทาง*. (ธนพงศ์ จันสน, สัมภาษณ์)

สมศักดิ์ ทัดติ. (2536). *จารีตการฝึกหัด และการแสดงโขนของตัวทศกัณฐ์*. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตสาขานาฏศิลป์ไทย*. คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.